

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра історії і права

МАТЕРІАЛИ

регіональної наукової конференції
викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів
«Розвиток соціально-економічної сфери Донбасу в умовах формування
ринкової економіки (1991-2013 рр.)»
24 квітня 2014 р.

УДК: 304.4

Матеріали регіональної наукової конференції викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів: «Розвиток соціально-економічної сфери Донбасу в умовах формування ринкової економіки (1991-2013 рр.)». – Донецьк: ДонНТУ, 2014. – 144 с.

Збірник підготовлено за результатами міжвузівської наукової конференції викладачів та студентів. Опубліковані матеріали «Матеріали регіональної наукової конференції викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів: «Розвиток соціально-економічної сфери Донбасу в умовах формування ринкової економіки (1991-2013 рр.)»

Редакційна колегія: Саржан А.О., Гончаров В.В., Койнаш В.В.

Матеріали наукової конференції друкуються в авторському варіанті. Відповідальність за зміст доповідей і якість ілюстрацій несуть автори доповідей. Редакційна колегія залишила за собою право скорочення поданих матеріалів, які перевищували пропоновані обсяги.

Відповідальний за випуск: проф. Саржан А.О.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. Нормативно-правове забезпечення реформування соціально-економічної сфери

Зяц Т.А. (ДонНТУ) Проблемы и перспективы развития страхового рынка в Украине.....	6
Бутенко Д. ДонНТУ Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні.....	13
Лисенко В.А. (ДонНТУ) Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні.....	15
Ильченко Е.А. (ДонНТУ) Законодательная база реформ аграрного сектора Украины.....	17
Лосева Е. Д. (ДонНТУ) Правовые механизмы социальной защиты и реабилитации инвалидов.....	19
Гончарова Е.Д. (ДонНТУ) Проблема защиты прав интеллектуальной собственности.....	21
Беляева Т.А. (ДонНТУ) База данных, как объект авторского права, и проблемы ее защиты.....	23
Кальницкий В.В (ДонНТУ) Самозащита гражданских прав	26
Дайнеко Б.А. Права иностранных граждан проживающих в Восточной Европе.....	27

СЕКЦІЯ 2. Проблеми розвитку важкої промисловості

Тюльченко І. К. (ДонНТУ) Розвиток вугільної промисловості України в сучасних умовах.....	29
Дьоріна В. (ДонНТУ). До питання реформування вугільної промисловості.....	36
Сонмез К.С.У. (ДонНТУ) Проблема развития тяжелой промышленности Донбасса в современных условиях.....	38
Колосов Р.С. (ДонНТУ) Проблемы развития тяжелой промышленности.....	41
Калугин Д. В. (ДонНТУ) Угольной потенциал Донбасса как топливная база энергетики.....	42
Кубашевский Д.В. (ДонНТУ) Развитие тяжелой промышленности Донбасса в 1990-е гг.	44
Кривенко А. Н. (ДонНТУ) К вопросу о проблемах развития промышленности Донбасса.....	46
Лисовик А.В. (ДонНТУ) Развитие тяжелой промышленности Донбасса в годы независимости.....	48
Акулов И. (ДонНТУ) Проблемы угольной промышленности Украины в годы независимости и пути их решения.....	50
Субботовская Ю. В.. (ДонНТУ) Проблемы и перспективы развития промышленности Украины в настоящее время.....	52
Горобец Л.А. (ДонНТУ) Угольная промышленность Донбасса в независимой Украине.....	53
Писаренко А.Д. (ДонНТУ) Металургійна галузь у незалежній Україні.....	55
Витенбек М.А. (ДонНТУ) Социально-экономические проблемы угледобывающей отрасли промышленности Донбасса в условиях независимости Украины (1991-2014 гг.)	57

происхождения (что предусматривает Конституция Украины ст. 21; 24). Всем иностранцам проживающих в нашей стране гарантируется нерушимость права на жизнь, свободу, на равенство, безопасность и собственность, но им нельзя быть избранными в органы местного самоуправления и в высшие органы власти, нельзя состоять в политических партиях Украины. Так же иностранцев не могут призвать в украинскую армию, они не могут нести службу в милиции, СБУ и других спецподразделениях.

Секція 2. Проблеми розвитку важкої промисловості

УДК 622.33: 330. 133. 2

Тюльченко І. К. (ДонНТУ)

РОЗВИТОК ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Дана стаття присвячена вивченню стану вугільної промисловості України в 1990-2003 рр. Приведена динаміка видобутку вугілля. Досліджуються економічні і соціальні проблеми, що виникли в галузі. Розглянуті різні варіанти стратегічного вирішення виходу вугільної промисловості з кризи, запропоновані українськими ученими-економістами.

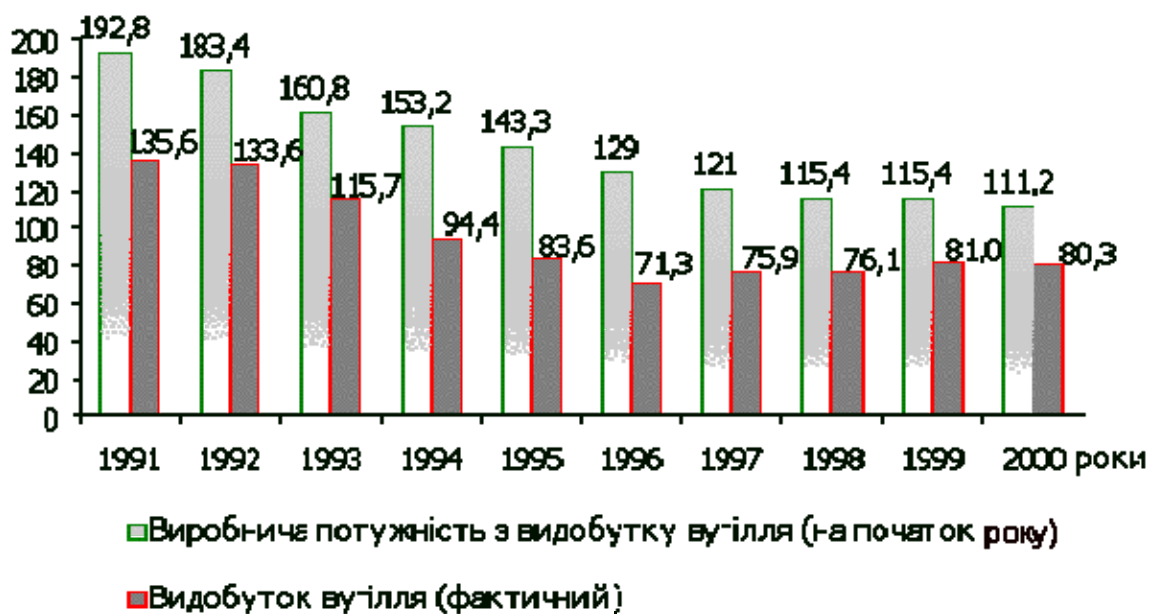
Ключові слова: *ринкова економіка, видобуток вугілля, економічна криза, нерентабельні шахти, соціальна напруженість, виробничий травматизм.*

Набуття Україною незалежності спричинило перехід від планової директивної економіки до ринкової. У зв'язку з цим виникла необхідність дозволу цілого ряду актуальних завдань, у тому числі таких, як підвищення міри інтеграції країни в світовий господарський простір, освоєння ринкових принципів діяльності, зміну існуючої господарської структури, реструктуризації промисловості.

Розвиток незалежної Української держави, його економічна і політична стабільність багато в чому обумовлена наявністю власної паливно-енергетичної бази. У структурі запасів органічного палива України 95,4% займає вугілля, 2% - нафта, 2,6% - газ, включаючи шахтний метан [1,с.5]. Україна має в своєму розпорядженні більше 3,5 млрд. балансових запасів вугілля, значну частину якого можна видобувати відкритим способом [2, с.3]. Отже, розвиток вугільної промисловості в економіці держави має первинне значення. Від постачань вугілля залежить, по-перше, стабільність роботи теплових електростанцій, по-друге, металургійне виробництво, по-третє, побутове опалювання. При цьому вугільна промисловість України є збитковою галуззю і, отже, вимагає особливої уваги [3,с.15].

На початку 90-х років через об'єктивні причини (складнощі перехідного періоду, розрив економічних зв'язків, помилки і прорахунки лідерів, непослідовність економічних реформ) ситуація в паливній галузі різко погіршала: наростаючими темпами знижувалися обсяги виробництва, падала продуктивність праці, загострилися соціальні проблеми. Виросла внутрігалузева і зовнішня заборгованість вуглевидобувних підприємств, збільшилася бартеризація розрахункових операцій. Крім того, вугільна промисловість виявилася об'єктом експлуатації з боку підприємств нових форм власності і приватних комерційних структур шляхом привласнення додатковій вартості. У результаті зазначених та інших причин в 1990-2000 році вибули з балансу виробничі потужності з видобутку вугілля в обсязі 81,6 млн. тонн, що призвело до зниження обсягів видобутку вугілля з 135,6 млн. тонн у 1991 році до 80,3 млн. тонн у 2000 році. Спостерігалася тенденція зменшення виробничих потужностей, що було загрозою подальшого зниження обсягів видобутку вугілля [1,с.5].

Динаміка виробничих потужностей та обсягів видобутку вугілля, млн. тонн [1,с.5]:

У 1996 р. системна криза галузі досягла свого піку. З 1990 по 1996 рр. при числі шахт і розрізів, що мало змінилися, видобуток вугілля скоротився більш ніж в 2 рази, а продуктивність праці робітника по видобутку – в 1,8 разів. Вперше за останні роки практично всі основні техніко-економічні показники її діяльності виявилися на рівні 1950 р. Найбільш складна ситуація склалася на підприємствах Донецької області, яка забезпечує в Україні половину загального об'єму вуглевидобування і три чверті, - вугілля, що коксується. Донецька область по видобутку вугілля повернулася на 60 років назад. У 1996 р. в області було здобуто вугілля всього 38,2 млн. т., тобто менше, ніж в 1937 р. (39,7 млн. т.).

Починаючи з 1997 р. позначилося поступове поліпшення основних техніко-економічних показників зростання вугільної промисловості. Цього року вперше після 1989 р. вуглевидобування почало зростати, а в 1999 р. було виконано державне завдання по видобутку вугілля. Фактичний видобуток склав 81 млн. т. (101,3% до плану), що на 4,9 млн. т. більше, ніж в 1998 р. Проте досягнуте в 1997-1999 рр. деяке поліпшення показників роботи вугільної галузі не вирішувало складної проблеми виходу з глибокої і затяжної економічної кризи. І як результат – в 2001 р. галузь повернулася на позиції 1995 р. У 2001р. вугледобувні підприємства видали на гора 83,4 млн.т. вугілля. Досягнуто приріст видобутку енергетичного вугілля до обсягу 2000 (1,7 млн.т. або 4%), проте це на 978 тис.т. нижче завдання [4, с.3].

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок про загрозу, що виникла існуванню паливної промисловості. Гостро встала проблема вибору стратегії розвитку вугільної галузі. Українські учені-економісти запропонували і обґрунтовували різні варіанти стратегічного вирішення виходу вугільної промисловості з кризи. Їх бачення вирішення проблеми можна звести до трьох основних напрямів:

- залишити галузеву організаційно – управлінську систему без корінних змін і здійснюючи незначні коректування, продовжувати вживання інструментів планово-адміністративної економіки в управлінні галуззю;

- припинити датування вуглевидобувних підприємств галузі, поступово згорнути видобуток вугілля, а звільнені ресурси використовувати для підтримки інших рентабельних і перспективних галузей економіки і закупівлі додаткових об'ємів імпортних енергоносіїв;

- повністю реформувати галузь, скрутивши значну частину нерентабельного шахтного фонду, технічно модернізувати і оптимально сконцентрувати життєздатне виробництво, поступово змінивши і адаптувати їх до роботи в умовах ринкової економіки. Більшість учених-економістів і крупних виробників віддають перевагу третьому напрямку подальшого розвитку галузі. Відповідно уряд України розробив в 2001 р. Національну енергетичну програму «Українське вугілля» розраховану до 2010 р.

У чому ж основні проблеми реформування галузі і які шляхи їх подолання? Загальновідомо, що вугільна система України є збитковою і не може функціонувати без вагомої підтримки держави. За підрахунками колишнього Мінвуглепрому України, в розвиток шахтного фонду необхідно щороку направляти 900 млн, грн. централізованих капвкладень. Проте об'єми державних коштів по капвкладеннях з 1991 р. по 2000 р. зменшилися з 870 млн. грн. до 240 млн. грн., тобто майже в 4 рази [1,с.6].

Таке відношення до потреб галузі стало однією з головних причин скорочення виробничих потужностей з одночасним зниженням видобутку вугілля з 136 млн. т. в 1991 р. до 82 млн. т. в 2002 р. Тобто, видобуток вугілля скоротився на 54 млн. т.

В результаті більшість проектних рішень по реструктуризації галузі втратили свою актуальність, об'єми незавершеного будівництва в галузі перевищили 5,1 млрд. грн., відбувається їх значне щорічне списання. Скорочення інвестицій негативно позначилося на виробництві машин і устаткування для вуглевидобування. При значній потребі шахт в новій техніці скоротився випуск прохідницьких комбайнів, механізованих кріплень, очисних комбайнів, шахтних вагонеток і шахтних підймальних машин. Спад вуглевидобування супроводиться також збільшенням енергоємності виробництва, дорожчанням собівартості вугілля, посилюванням проблеми взаємних неплатежів, зростанням заборгованості по заробітній платі. Найбільш складна ситуація склалася на підприємствах з мінімальними обсягами виробництва (з річним об'ємом вуглевидобування до 100 тис. т.), бюджетне фінансування таких підприємств малоефективне. Тому, на думку фахівців, необхідно направити засоби державної підтримки на кращі підприємства галузі, де вони могли б використовуватися з максимальною ефективністю.

В умовах переходу економіки до ринкових стосунків обґрунтованим є вирішення про припинення діяльності збиткових неперспективних підприємств. Проблема закриття шахт не нова. Підприємства вугільної промисловості закриваються в багатьох державах: Великобританії, Франції, Китаї, США, ФРГ, ЮАР і ін. У Україні з 1996 по 2003 рр., припинили свою діяльність і знаходяться на різних стадіях ліквідації 127 шахт загальною проектною вартістю на їх закриття близько 7 млрд. грн. Щоб закрити одну шахту в середньому потрібно більше 67 млн. грн. [5, с.15]. Проте фінансування робіт, передбачених проектами ліквідації підприємств, залишається незадовільним: у 1995-1999 рр., цей показник складав 24%, а в 2004 – 46%. Недолік засобів, що виділяються, затягує процес закриття нерентабельних шахт.

Слід зазначити, що ліквідація збиткових підприємств почала здійснюватися без попередньої підготовки і прийняття законодавчих і нормативних актів по соціальному захисту працівників, що звільнялися, прогнозування впливу наслідків закриття шахт на життєдіяльність регіонів, визначення надійних джерел фінансування цих заходів. А це у свою чергу сприяло підвищенню соціальної напруженості в шахтарських регіонах. Отже, склалася суперечлива ситуація, коли державі не вигідно фінансувати збиткові підприємства, і в той же час немає засобів на їх закриття. На наш погляд українські учені знайшли прийнятне компромісне вирішення проблеми. Вони пропонують дозволити колективам шахт, що закриваються, визначитися з їх можливостями і бажанням

продовжувати працю до певної межі, яку вони самі визначили. Право на таке рішення необхідно підкріпити економічно, враховуючи, що воно звільняє державу від великих витрат на закриття, у тому числі витрат на вирішення соціальних проблем шахтарів, що вивільняються.

Економічна підтримка таких підприємств повинна включати:

- 1) повне звільнення від яких би то не було податків;
- 2) виключення з собівартості вугілля налогоподібних складників, у тому числі і відрахувань до фонду зайнятості, і звільнення від їх сплати в будь-якій формі;
- 3) надання вільного режиму реалізації своєї продукції з вільним вибором форм, методів і цін.

Наступна проблема, що виникла у вугільній галузі в період формування ринкової економіки, – проблема приватизації підприємств. На відміну від підприємств інших галузей, шахти не є повністю рентабельними, особливо з врахуванням витрат на підготовку нових блоків і горизонтів. Тому, навіть в разі приватизації, шахтам буде потрібна державна підтримка. Причому держпідтримка не повинна давати право державі на формування цін і реагування збуту отриманій продукції, оскільки це суперечить принципам ринкової економіки.

Отже, ми можемо констатувати, що перехід вугільної промисловості до ринку відбувається повільно, супроводиться хворобливою структурною перебудовою галузі, складним пошуком нових форм господарювання.

Відомо, що стан економіки багато в чому визначає і рівень розвитку соціальної сфери. Криза у вугільній промисловості зробила вкрай негативний вплив, як на життєвий рівень працівників галузі, так і на соціально-культурну сферу вуглевидобувних регіонів. Однією з найбільш складних і застарілих проблем вугільної промисловості продовжує залишатися заборгованість по заробітній платі. На 1 січня 2000 р. заборгованість по зарплаті з нарахуваннями склала 1,96 млрд. грн., а за регресними позивами і одноразовій допомозі – близько 0,5 млрд. грн. [1, с. 6]. Заборгованість минулих років скорочується вкрай повільно, поточна зарплата виплачується не в повному обсязі і не завжди у встановлені терміни. При цьому середньомісячна зарплата працівників галузі за 1990-1999 рр. скоротилася у декілька разів, а в першій половині 2003 р. стала на 3% нижче за середню зарплату в промисловості. Все це впливає на зменшення престижності шахтарської професії і обертається втратою кадрового потенціалу. Найбільш кваліфіковані працівники вирушають з підприємств, і тим самим формується дефіцит в робітниках. З 1996 по 2001 рр. чисельність працівників основних професій скоротилося в галузі майже на 38 тис. чоловік (34%) [1,с.6]. На донецьких підприємствах в 2002 р. число

гірників, що звільнилися, перевищило число прийнятих на роботу на 30%. Одночасно заборгованість по зарплаті приводить до погіршення соціальної обстановки в шахтарських регіонах і несанкціонованих страйків із зупинкою виробництва.

Велику клопотаність викликає стан охорони праці і здоров'я у вугільній промисловості; у цій галузі найвищий рівень виробничого травматизму (близько 60% всіх випадків). З 1991 по 1997 рр. на шахтах України загинуло 2,580 чоловік. У тому числі: у 1997 р. на шахті «Суходольська - Східна» (Луганська обл.) - 61 люд., у 1992 р. на шахті «Південнодонбасівська №1» (Донецька обл.) – 32 люд., у 1994 р. на шахті «Славносербська» (Луганська обл.) – 27 люд., у 1998 р. на шахті ім. Ськочинського (Донецька обл.) - 63 люд. За 2001 рік на підприємствах галузі загинуло 192 і померло від гострої серцево-судинної недостатності 27 осіб. Високим є рівень смертельного травматизму в ГХК «Донвугілля», «Макіїввугілля», «Луганськвугілля», «Павлоградвугілля», ВО «Артемвугілля», «Орджонікідзевугілля». На стан безпеки праці впливає багато об'єктивних чинників. Це і зношеність обладнання, і старіння основних фондів, і погане забезпечення кріпильними матеріалами, засобами індивідуального та колективного захисту. Однак аналіз аварій показує, що більше 80 % випадків відбувається через низьку виробничу дисципліну і недостатнього контролю з боку осіб нагляду за безпечним веденням робіт [4 , с.5].

Зростає кількість професійних захворювань. З 1995 по 2003рр. їх чисельність зросла в 4,2 разі [6, с.30]. Три чверті працівників вугільної промисловості зайнято в шкідливих умовах праці. При цьому ті, що 60% працюють страждають від запиленої повітря робочої зони, що перевищує гранично допустимі концентрації.

На окрему увагу заслуговує погіршення екологічної ситуації у вугільних регіонах країни. Передбачалося, що скорочення вугільного виробництва і закриття ряду шахт позитивно впливатимуть на вирішення екологічних проблем, але цього не сталося, оскільки, по-перше, навіть після фізичного закриття шахт, продовжується їх негативний вплив на довкілля і, по-друге, внаслідок низької платоспроможності підприємств до фонду охорони довкілля поступають всього лише 20-30% необхідних коштів, внаслідок чого природозбережувальні програми фактично згорнуті.

Названі проблеми тісно пов'язані з існуванням у вугільних регіонах особливої інфраструктури, яка складалася впродовж довгого часу. Шахтарські міста і селища виникали і будувалися поблизу шахт, як основними містобудівними підприємствами. У населених пунктах розташувалися різні об'єкти соціально-побутового значення - дитячі сади, школи, лікарні, торгівельні мережі і т. д., велика частина яких функціонує за рахунок внесень до місцевого бюджету виробничих об'єднань і окремих шахт.

У районах масового закриття вугільних підприємств міська влада позбулася основного фінансового джерела для формування місцевих бюджетів. У найбільш важкому положенні виявилися міста: у Донецької області - Сніжне, Торез, Дзержинськ, Горлівка, Єнакієво, Селідово; у Луганській - Стаханов, Брянка, Антрацит, Красний Луч, Лісичанськ, Кирів. Отже, реструктуризація галузі ускладнюється не лише забезпеченням роботою працівників вугільної промисловості, але і фінансовою підтримкою шахтарських міст.

Таким чином, приведені вище факти свідчать про те, що вугільна промисловість України продовжує знаходитися в стані економічної і фінансової кризи, а програма реструктуризації, що діє, не покращує її положення. З врахуванням сказаного спробуємо визначити основні шляхи виходу з цієї ситуації:

1. Необхідна реконструкція і технічне переоснащення вугільних підприємств на базі досягнень НТП;
2. Фінансування галузі зберегти і направити її на інноваційний розвиток і капітальне будівництво;
3. Засоби державної підтримки спрямувати на кращі підприємства, де вони будуть найбільш ефективні;
4. Упровадити новий механізм ціноутворення, який усуне протиріччя між вартістю і ціною вугільної продукції до рівня, що забезпечує розширене відтворення;
5. Митний захист вітчизняних виробників вугільної продукції від іноземних конкурентів;
6. Розробка і проведення комплексу заходів по реабілітації шахтарських міст і селищ.

В цілому, для успішного вирішення соціально-економічних проблем вугільної промисловості на сучасному етапі необхідні значні грошові кошти, матеріально-технічні ресурси, наявність нормативно-правової бази, що діє, і економічні важелі розвитку галузі. Успішне вирішення завдань по подоланню кризисних ситуацій можливо лише при консолідації зусиль центральних і місцевих органів влади, Міністерства вугільної промисловості, керівництво шахт і трудових колективів, учених-економістів, фахівців і виробничників.

1. Програма «Українське вугілля» //Уголь Украины.- 2001.- №10.- С.5-38.
- 2.Сургай, М.С. Програма розвитку буровугільного комплексу України /М.С. Сургай, В.В. Радченко, В.А. Куліш, О.В. Карпенко, А.В. Волотовський, В.С. Тригуб //Уголь Украины.- 2002.- №7.- С.3-6.

3. Рыбалко, В.А. Корпоративная форма управления угольной промышленностью в странах с переходной экономикой /В.А. Рыбалко //Уголь Украины.-2002.-№11.-С.13-16.
4. Красько, Н.И. Итоги работы угольной промышленности Украины в 2001г./Н.И. Красько //Уголь Украины.- 2002.- №2-3.- С.3-5.
5. Петренко, С.Я., О сравнительной стоимости ликвидации шахт /С.Я. Петренко, В.А. Рыбалко // Уголь Украины.- 2001.- №11-12.- С.15-16.
6. Тополов, В.С., Охрана труда и человеческий фактор в угольной промышленности Украины / В.С. Тополов, В.М. Ивашин, А.А. Ануфриенко // Уголь Украины.-2005.- №2.- С.29-32.

Summary

This article is dedicated to the studying of a situation in the Ukrainian coal industry of 1990-2003 years. The dynamic of coal mining is given. The economic and social problems aroused in the branch are investigated. Different variants of strategical solving of crisis problems in a coal industry suggested by the Ukrainian economic scientists are investigated.

Key words: market economics, coal mining, economic crisis, non-profitable mines, social tension, occupational injuries.

УДК 338.45:622.33(477)

Дьоріна В.
Науковий керівник: доц., к.ю.н. Горбатенко О.В. (ДонНТУ)

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Вугільна промисловість є однією з базових галузей національної економіки, від сталої роботи якої значною мірою залежить ефективність роботи теплової енергетики, металургійної промисловості, комунального господарства. Проте, через недостатні капітальні вкладення у минулих періодах вугільна промисловість України має найстаріший серед країн СНД шахтний фонд, а його прискорене старіння призвело до формування негативного балансу виробничих потужностей. Зниження їх обсягу набуло сталої тенденції.

Однією з визначальних причин незадовільного стану вугледобувних підприємств є відсутність системного підходу до реалізації державної політики у вугільній промисловості. Намагання вирішити питання, пов'язані із збитковістю державних вугледобувних підприємств, низьким технологічним рівнем виробництва, нестачею інвестиційних коштів, без розв'язання первинних проблем, до яких належать відсутність